

SHVAĆANJE I OSTVARENJE CRKVE U NAŠOJ KATEHEZI

Antun Škvorčević

UVOD

Iz zadanog naslova „*Shvaćanje i ostvarivanje Crkve u našoj katehezi*” nije još jasno koja nam je zadaća. Stavljajući ga u opći okvir ovogodišnje KLJŠ „*Naša kateheza i dvadeset godina koncilске obnove*”, slijedi da nam je istraživati koliko je ekleziologija II. Vatikanskog sabora prisutna u našoj katehezi. No, budući da istraživanje sadržaja vjere o Crkvi u našoj KATEHEZI, kako to sugerira naslov, nadmašuje mogućnosti jednog istraživača i zahtijeva daleko više vremena i rada, ograničavamo se na proučavanje nauka o Crkvi u našim KATEKIZMIMA, koji su zacijelo jedan – makar i ne najpouzdaniji i najpotpuniji – pokazatelj sadržajnog stanja naše kateheze. Predmet našeg zanimanja nije dakle pitanje metode kojom se služe pojedini katekizmi, njihova postupnost, sociološko-psihološki kompleks problema, lingvističko pitanje, itd. nego *sadržaj nauka o Crkvi*.

Stanovište s kojeg prosuđujemo katekizme jest ekleziologija II. Vat. sabora. Stoga ćemo ponajprije iznijeti njezine osnovne crte, da bismo zatim s njome sučelili naše glavne katekizme.

I. OSNOVNE CRTE EKLEZIOLOGIJE II. VATIKANSKOG SABORA

Obično se malo pojednostavljeno govori da je II. Vat. sabor napravio obrat od posttriden-

istraživanja

tinskog društveno-institucionalno-juridičkog poimanja Crkve prema komunitarnom poimanju. Kolikogod je to, općenito uzevši, istinito, ipak točnije bi bilo govoriti o institucionalnoj i komunitarnoj *tendenciji*, koje su ostale prisutne i u saborskoj ekleziologiji,¹ pokatkad međusobno nedovoljno pomirene, a *prevladava komunitarna*. Stoga je saborska teologija o Crkvi u nekom smislu kompromisna, kako to vole naglašavati neki od njezinih tvoraca (Congar), odnosno nalazi se u kontinuitetu vjere i učenja Crkve o samoj sebi, ističući one vidike koji su prisutni u biblijskoj i otačkoj teologiji, ali su zbog povijesnih prilika u zadnjih nekoliko stoljeća dospjele u drugi plan ili zanemarene. Da bismo lakše uočili naglaske do kojih je Saboru stalo, poslužimo se spomenutim pojednostavljenim putem, podcrtavajući razlike između pretkoncilске i koncilске ekleziologije. U nekoliko poteza naznačimo razlike tih dviju ekleziologija.

Post-tridentinska ekleziologija, kao odgovor na reformatorska osporavanja *vidljive Crkve*, naglašava kao bitan *institucionalni element*,

¹ Dovoljno je usporediti bilješke u LG br. 1–6 i LG 7–9 da se uoče ove dvije tendencije u saborskoj misli o Crkvi. U brojevima 1–6 prevladava biblijsko-patrističko komunitarno poimanje Crkve: 49 citata iz Sv. pisma, 43 iz Otaca i 3 iz crkvenih dokumenata. U br. 7–9 prevladava institucionalno poimanje s 44 citata iz učiteljskih dokumenata, po 6 iz Sv. pisma i patristike.

po kojem je Crkva savršeno društvo, juridički konstituirano i organizirano poput kakve države (poput venecijanske republike, kako reče R. Bellarmin), opskrbljeno hijerarhijskom vlašću koja garantira njegovu koheziju i jedinstvo. Ovaj model ima svoje teološko uporište uglavnom u povijesnom Isusu, koji predaje vlast Petru i apostolima, ovi pak biskupima i svećenicima, čiji su podložnici vjernici, objekt njihova pastoralnog djelovanja, pasivni primaoci njihovih usluga. Uloga sada živoga i djelatnoga Krista i njegova Duha ovdje je u drugom planu ili uopće ne dolazi do izražaja. Crkva je definirana po onom, po čem se njezini članovi međusobno razlikuju. Ona je društvo nejednakih.

Ovo poimanje, prisutno još u prvoj shemi dogmatske konstitucije o Crkvi, saborski oci će ocijeniti kao jednostrano, apologetsko, juridičko, neekumensko i nepastoralno. Zatražit će da se istakne *otajstveni vid Crkve*, njezin unutarnji duhovni život, sudjelovanje na Božjem životu, zajedništvo koje se rađa i raste iz prisutnosti i djelovanja uskrslog života Krista i njegova Duha. Ne odbacujući ono što je povijesni Isus postavio za temelj Crkvi, Sabor je profilirao *trinitarno poimanje Crkve*, kojem su počelo i temelj zajedništvo božanskih osoba u svom jedinstvu i različitosti. Ovdje je polazište eklezijalnog razmišljanja zajedništvo i jednakost sviju u Crkvi, a različitost službi i poziva nalazi se u službi jedinstva.

Tu osnovnu razliku u postavci dviju eklezioških tendencija nadopunimo sada važnijim elementima nauke o Crkvi II. Vatikanskog sabora. Moguće ih je, čini se, sažeti u pet točaka.

1. Po saborskom poimanju, Crkva je ponajprije **OTAJSTVO** (misterij), „božanska transcendentna spasenjska stvarnost, vidljivo očitovana”. U činjenici da je prvo poglavlje LG posvećeno tom vidu Crkve, valja pročitati naglasak do kojeg je saboru prvotno stalo već u pristupu razlaganja o Crkvi. Otajstvo ne isključuje, nego povezuje ljudsku i božansku stvarnost, nebesku i zemaljsku, vidljivu i nevidljivu, povijesnu i eshatološku u jedan jedinstveni događaj gdje se božansko i duhovno očituje KROZ i U vidljivom ljudskom.²

2. Misterijsko poimanje Crkve nosi sa sobom opasnost statičke ekleziologije. Ona je nadvla-

dana **TROJSTVENOM** postavkom otajstva Crkve. LG smješta Crkvu u okvir Božjeg stvriteljsko-spasiteljskog plana koji ima svoje ishodište i trajno uporište u trojstvenom Božjem životu. Unutarnji dinamizam trojstvenog Božjeg života očituje se i objavljuje u slanju Sina i Duha radi ujedinjenja svega u Bogu. Crkva je jedan od momenata u pokretima Božje povijesti spasenja, postavljena za znak i sredstvo jedinstva čovječanstva u Bogu. Na tom povijesno-eschatološkom obzoru Sabor definira Crkvu kao „puk sabran u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga” (LG 4), kao narod Božji, Tijelo Kristovo i hram Duha Svetoga (LG 17, PO 1). Stoga za Crkvu ostaje najviši model i najdublji princip života tro-jedinstveno zajedništvo Božjih osoba (UR 2/6).

3. Logična posljedica trojstvene eklezioške impostacije jest poimanje Crkve kao **ZAJEDNICE**. Jedinstvu i zajedništvu Božjih osoba odgovara jedinstvo i zajedništvo osoba u Crkvi. Isključivo kristološkoj postavci odgovara, kako već rekosmo, institucionalno-juridičko poimanje Crkve. Trojstvenoj, pak, postavci odgovara Crkva kao zajedništvo osoba i zajedništvo mjesnih Crkava. Objekt Božjeg spasonosnog djelovanja je „ecclesia universalis”, narod sabran u jedno, a ne hijerarhija, kao u kristološkom modelu. No, to ne znači da je tzv. institucionalna Crkva, njezina vidljiva strana nevažna. Sabor izričito tvrdi (LG 8) da je Krist ustanovio i neprestano uzdržava Crkvu, zajednicu vjere, ufanja i ljubavi kao *vidljiv organizam* po kojem se na sve razlijeva božanski život. Nužna vidljivost Crkve međutim nema društveno-juridičko-institucionalno, nego *sakramentalno značenje*. Naime, društveni organizam Crkve služi Kristovu Duhu kao sredstvo koje on oživljava za rast Tijela (LG 8).

4. Time smo već na saborskom **SAKRAMENTALNOM** poimanju Crkve. Sabor više

² Enciklika „Mystici Corporis” Pija XII (1943) pokušala je naći rješenje napetosti između institucionalne i duhovne Crkve, Crkve prave i Crkve ljubavi. I premda je u njoj prevladano čisto društveno poimanje Crkve, ipak ostaje u prvom planu institucionalni i hijerarhijski vid radi identifikacije mističnog Tijela Kristova s društvenom stvarnošću Crkve i konačno s rimskom Crkvom.

puta izričito naziva Crkvu sakramentom (LG 1; 9; 48; 59; SSC 26; GS 42; 45). Klasična definicija sakramenta „*signum efficax gratiae*” (uzeta uvjetno, kao znak susreta osoba) uključuje nužnost vidljivog i nevidljivog elementa, ljudske i božanske stvarnosti, gdje je prvi na službu drugom, ali uvijek bitan za ostvarenje onoga što označuje.

Ovo poimanje Crkve od višestrukog je značenja. Ponajprije povezuje u jednu Crkvu kao zajednicu milosti i kompleks sredstava spasenja, transcendentnu akciju Krista i akciju članova Crkve. Na taj način Sabor potvrđuje aktualizam milosti, kojom Krist trajno podržava i vodi svoju Crkvu, oslobađajući ga anti-institucionalnog obilježja, karakterističnog za protestantsku misao. Jasno je podertana razlika između Krista i Crkve, kraljevstva nebeskog i Crkve. Ona nije „*alter Christus*”, kako to još tvrdi „*Mystici Corporis*”, nego je samo njegov sakrament. Još više, da i u pojmu sakramenta izbjegne moguću identifikaciju između Krista i Crkve. Sabor tvrdi da je Crkva u Kristu KAO (quasi) sakrament (LG 1). Posredstvom sakramentalne ideje, institucionalni kristocentrizam, povezan s vlašću, ustupa mjesto kristocentrizmu milosno-aktualnog djelovanja Krista u Crkvi, povezanog s pojmom službe kao *služenja*. Na temelju sakramentalne misli o Crkvi, Sabor nastoji uspostaviti ravnotežu između *nužnosti Crkve za spasenje* i sigurnosti da *milost djeluje i izvan granica vidljive Crkve*. Crkva je sakrament onog spasenja kojega Bog izvodi u Isusu Kristu za cijeli svijet, te je u tom smislu naziva „*sacramentum mundi*”, sakrament svijeta. Sabor će namjerice izbjeći princip „*Extra ecclesiam nulla salus*”, ali će pozitivno ponoviti da je Crkva potrebna za spasenje, ukoliko je potreban Krist, prisutan u svijetu po Crkvi, izvan kojega nema spasenja. Ovo ima ogromno *ekumensko značenje*, jer granice Crkve se više ne poklapaju s vidljivom, niti s rimskom Crkvom. Crkva Kristova postoji i manifestira se u *punini* u Katoličkoj Crkvi, no u različitim stupnjevima ona je prisutna i u drugim kršćanskim Crkvama i zajednicama, a u tendenciji i u nekršćanskim (LG 14–17).

Osim za unutarnje zajedništvo milosti, sakramenti imaju konstitutivno značenje za

Crkvu, jer narod Božji je sakramentalno strukturirana zajednica (LG 11). Po krstu, vjernici se pridružuju Crkvi (a ne po podlaganju hijerarhiji, kako to stoji u pripravnoj shemi). Krist je trajni i temeljni vez pojedinca s Crkvom i svih u Crkvi, dok su ostali vezovi na neki način ostvarivanje i pojašnjavanje krsnog. Euharistija je životno središte Crkve, pa je u tom liturgijskom činu prisutan i djelatan sam Krist i kad joj predsjedava biskup, ona je najsavršenije sakramentalno ostvarenje i manifestacija Crkve kao zajedništva ljudi na Božjem životu. To ujedno, po II. Vat. saboru, znači da lokalne Crkve nisu tek geografske administrativno-upravne jedinice jedne univerzalne Crkve pod jednim vrhovnim pastirskom, nego autonomne stanice i ostvarenja jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve (LG 26 i 28).³ Biskupski kolegijalitet jednostavna je posljedica i rezultat ovog poimanja ostvarenja jedne Crkve u različitim Crkvama. Uz to, sakramentalnost episkopata ima presudnu ulogu za shvaćanje vlasti u Crkvi. Ona nije prvotno „*potestas*”, nego sakramentalna služba koja označuje i uprisutnjuje živoga Krista koji okuplja, vodi i upravlja svoju zajednicu. Tako Sabor sakramentalno karakterizira sve elemente crkvenog zajedništva, utemeljujući Crkvu ontološki prije svake juridičke postavke.

5. Na pitanje kako i tko je u Crkvi sakrament jedinstva-spasenja, Sabor odgovara da to nisu pojedinci, nego Crkva kao *NAROD BOŽJI* u svom jedinstvu i totalitetu. U prvi plan nije stavljena nejednakost članova Crkve zbog toga što neki u njoj imaju hijerarhijsku vlast, nego zajednička „*conditio christiana*”, koja se sastoji u slobodi i dostojanstvu djece Božje u čijim srcima boravi Duh Sveti, koji imaju Krista kao glavu, za zakon ljubav, a za cilj nebesko kraljevstvo (LG 9). Na tom osnovnom jedinstvu, jednakosti i dostojanstvu svih u kršćanskoj egzistenciji i poslanju temelji se različitost funkcija, službi i karizmi u Crkvi. Sve službe u Crkvi su

³ Ovu tvrdnju s pravom neki smatraju najvećom saborskom novošću (Rahner) i nazivaju je koperničkom revolucijom (E. Lanne), jer lokalne Crkve ne gravitiraju oko univerzalne nego univerzalna oko lokalnih.

međuovisne i ne razbijaju jedinstvo Božjega naroda nego mu služe u različitosti darova koje podiže Gospodin snagom svoga Duha, te ono što međusobno razlikuje članove Crkve stoji u funkciji jedinstva, a ne dostojanstva. Jedinstvo i jednakost svih u Crkvi u dubokoj je vezi sa saborskim naukom o zajedničkom (univerzalnom) svećeništvu, proroštvu i kraljevstvu svih vjernika, odnosno s jednakosti svih u poslanju i akciji. Tu je i temelj osjećaja vjere (sensus fidei) kršćanskoga puka. Cijela je zajednica u krstu pomazana Duhom te se ne može prevariti u vjeri (LG 12). Neprevarljivost u vjeri (in credendo) prethodi neprevarljivosti u naučavanju (in docendo) te su jedna na drugu upućene.

Jedinstvo naroda Božjega nije amorfno, nego organički strukturirano. Katolička je teologija od davnina stavljala hijerarhiju u vezu s ustanoviteljskom voljom povijesnog Isusa. Taj nauk Sabor potvrđuje, no oslobađa ga njegova isključivo juridičkog poimanja. Polazi od činjenice da je Gospodin ustanovio Dvanaesticu, obdario ih puninom darova, vlasti i karizmi potrebnih i korisnih za život Crkve. Od apostola se rađa zajednica i postavljen je princip hijerarhije, oni su „klica novog Izraela i izvor svete hijerarhije” (AG 5). Istovremenost pojave hijerarhije i zajednice ukazuje na činjenicu da apostoli prethode zajednici i stvaraju je, dok hijerarhija nastaje u već postojećoj zajednici koja je već strukturirana apostolskim propovijedanjem i darovima Duha. Stoga je cijela zajednica apostolska i ona u svom krilu čuva s ostalim karizmama i karizmu autoriteta (vlasti).

Saborska shema nije dakle tradicionalna: Krist–apostoli–hijerarhija–vjernici, nego: Krist–apostoli–zajednica–službe (također hijerarhijske) koje ne dolaze OD zajednice, nego postoje U zajednici u zajedništvu s ostalim službama koje podiže Duh Sveti. Time Sabor prevladava dihotomiju hijerarhija–laici kao strukturalni princip u Crkvi, te na mjesto teologije laikata, koja se temelji na isključivom prvenstvu hijerarhije u Crkvi, stavlja teologiju Božjega naroda, temeljenu na pozivu i dostojanstvu svih u Crkvi.

II. EKLEZIOLOGIJA NAŠIH KATEKIZAMA

Pet navedenih elemenata ekleziologije II. Vatikanskog sabora stanovište su s kojeg nam je sada razmotriti poimanje Crkve u našim katekizmima. Čini se uputnim istraživati pojedine grupe glavnih katekizama po njihovim izdavačima: 1. Ćirilo-metodsko društvo (Zagreb); 2. Glas Koncila; 3. Kršćanska sadašnjost; 4. Isusovci (o. S. Weissgerber); 5. Subotički katekizmi.

1. Katekizmi Ćirilo–metodskog društva u Zagrebu

Dva Kolarekova katekizma, *Mali* i *Srednji*,⁴ priručnici su iz starijeg vremena, pa su obilježeni i tradicionalnijim poimanjem Crkve. Općenito uzevši, može se reći da oni zastupaju institucionalni model Crkve: Isus osniva Crkvu, dajući vlast Petru i apostolima, koju ovi prenose na biskupe i svećenike, čiji su vjernici podložnici. Pavićevi „Radosna vijest” i „Knjiga o Božjem narodu”⁵ pokušavaju spajati tradicionalno poimanje Crkve i ekleziologiju II. Vatikanskog sabora.

Kolarekov „Mali katekizam” definira Crkvu ovako: „Katolička Crkva jesu svi kršćani na zemlji koji imaju Svetog Oca Papu za vrhovnog poglavara” (str. 94). Pripadnost Crkvi je dakle određena po podložnosti vidljivoj vrhovnoj glavi Crkve, a duhovnom elementu se ne daje eklezijalno značenje, te je stoga razumljivo da se sva pitanja i odgovori koji dalje u katekizmu slijede, bave vrhovnim poglavarom Crkve, odnosno pobliže određuju vidljivost Crkve. Tvrdeći da *samo kršćani na zemlji* tvore Crkvu katoličku, ova definicija ne uzima općinstvo svetih kao članak nauka o Crkvi.

⁴ HEFFLER–KORNFEIND–KOLAREK, *Mali kršćanski nauk*, Zagreb 1983; HEFFLER–KORNFEIND–KOLAREK, *Srednji kršćanski nauk*, Zagreb 1984.

⁵ PAVIĆ, I., *Radosna vijest*. Petnaesto izdanje katekizma za 2. i 3. razred s posebnom pripravom za prvopričesnike, Zagreb 1985; PAVIĆ, I., *Knjiga o Božjem narodu*. *Radosna vijest* II dio. Biblijsko-katehetski priručnik za mladež. Četvrto izdanje, Zagreb 1984.

„Srednji katekizam” u biti ostaje na istoj crti. Crkva je po njemu samo zajednica vjernih kojoj je Papa poglavar: „Katolička Crkva je zajednica Kristovih vjernika kojima upravlja Sv. Otac i zbor s njime sjedinjenih biskupa, a kome je Papa vidljiva glava” (str. 69). Dalje je opet isključivo govor o Papi kao vrhovnom poglavaru Crkve. Osvrnuvši se na općinstvo svetih (str. 85–86) naglašava da postoji *povezanost* između zemaljske Crkve i svetih u nebu, ali radi poklapanja granica Crkve s vidljivom Crkvom, nebeska i zemaljska Crkva nisu jedna te ista Crkva, kako to tvrdi II. Vat. sabor (usp. LG 49–50). Po katekizmu, Papa, biskupi i svećenici su ponajprije *upravitelji* Crkve, *nosioći vlasti*: imaju vlast pretvarati kruh i vino u tijelo i krv Kristovu, opraštati grijeh, naučavati Isusov nauk (Mali, 97; Srednji, 72), i oni su gotovo redovito poistovječeni s Crkvom. Tako, govoreći o Duhu Svetom, jedan i drugi katekizam priopćuju da je Isus poslao Duha Svetoga „da Crkvu vodi i poučava, a vjernike da posvećuje i jača da mogu po vjeri živjeti” (Mali, 102; Srednji, 76). Pod Crkvom se tu očito misli hijerarhija koja poučava, za razliku od vjernika koji primaju nauk. Zatim „Srednji katekizam” kaže da nas Crkva (tj. hijerarhija) vodi u vječni život, učeći nas nauk Kristov, dijeleći nam sakramente i izdajući zapovijedi (str. 70). Tumačeći vlast izdavanja zapovijedi, još jednom poistovjećuje Crkvu s hijerarhijom (Mali, 111; Srednji, 70–71). Odnos vjernika i crkvenih poglavara sveden je na dužnost vjernika poštivati poglavare kao namjesnike Kristove, slušati ih i pomagati u njihovoj službi (Srednji, 71). Sakramenti nemaju eklezijalnog značenja (osim krst kod kojega se, kao drugotno značenje, navodi ulazak u članstvo Crkve katoličke, Mali, 105; Srednji 78) i u službi su osobnog posvećenja. Crkva je dakle društvo nejednakih, gdje ključni elementi saborske ekleziologije nisu prisutni. Pojam Crkve kao zajednice daje se naslutiti u „Srednjem katekizmu” tek u rubnoj opasci pod natuknicom „Primjena na život”. Tu se kaže da je Isus omogućio spasenje svih ljudi do svršetka svijeta (katolicitet!). Po *krstu i vjeri* (dakle po duhovnom elementu!) povezuje se u veliku obitelj, zajednicu Božjega naroda na zemlji, da na koncu opet završi s pozi-

vom na poštovanje Sv. Oca i na molitvu za nje-ga (str. 69).

Pavić, u „Radosnoj vijesti”, ovako definira Crkvu: „Mi koji smo kršteni i vjerujemo u Spasitelja Isusa Krista, skupa smo s njime jedna duhovna zajednica. Ta se zajednica naziva Crkva” (str. 107). Govoreći o Duhu Svetom kaže da je poslan Crkvi i čini da bude sveta i nepogrešiva i da nas posvećuje sakramentima. On u Crkvi združuje u jedno sve dobre kršćane katolike (str. 105). Sakramenti su stvarnosti eklezijalnog karaktera: potvrđuje povezuje čvršće s Crkvom i Kristom (str. 46); ispovijed je pomirenje s Bogom i s Crkvom (str. 137); Crkvena zajednica ima život po Isusu kroz vjeru i sakramente (str. 107). Svi ovi elementi daju razumjeti da je za Crkvu bitno i prvotno zajedništvo u Božjem životu i temelj su poimanja Crkve kao *otajstvene stvarnosti*. K tome valja upozoriti na otvorenost ovog katekizma za shvaćanje Crkve kao *Božjeg naroda*. Naime, kad govori o misijama veli da su u Isusu Kristu svi narodi pozvani da budu Božji narod (ne samo Židovi). Svi narodi su u Crkvi jednaki, svi su braća, svi imaju pravo na istu ljubav i milost (str. 150).

Međutim, odmah nakon vrednovanja krsta i vjere kao crkvenotvornih elemenata, taj isti katekizam daje ovu definiciju Crkve: „Katolička Crkva je zajednica svih kršćana koji vjeruju u Isusov nauk, primaju njegove sakramente i priznaju poglavare koje je Isus postavio” (str. 107), i nastavlja o Papi, kao vrhovnom poglavaru Crkve. Govori o Crkvi kao društvu nejednakih, poistovjećujući je s hijerarhijom: Crkva (= hijerarhija) vodi ljude u vječni život kad naučava, dijeli sakramente, vodi svoje vjernike zapovijedima, pruža Sv. pismo i ispravno tumači Božju poruku (str. 107). Pavić, kako spomenusmo, govori o *jednakosti svih naroda* u Crkvi, no ne dotiče se pitanja dostojanstva i jednakosti svih članova Crkve, ostajući tako na poimanju Crkve kao društva nejednakih. Za razliku od Kolareka, ne govori o osnutku Crkve. Ona je po njemu *počela djelovati* na Duhove (str. 106). Ali poput Kolareka, govoreći o apostolima koje Uskrsli šalje da nastave njegovo djelo, usredotočuje se na *vlast* koju Isus daje apostolima: opraštati grijeh, učiti i voditi vjernike, dijeliti sakramente... Predsjeda im Pe-

tar koji dobiva *najveću službu* u Crkvi, njezin je vrhovni poglavar (str. 100–101).

Drugi Pavićev katekizam, nastavak prvoga, nosi naslov „Knjiga o Božjem narodu”. Tu je Crkva stavljena u okvir duhovskog događaja. Apostolsko propovijedanje i život prve kršćanske zajednice nisu prvotno dugovani vlasti koju Isus daje apostolima, nego je to djelo Duha Svetoga. „Na Duhove je počela djelovati Crkva kao duhovna zajednica svih onih koji su primili Kristovu vjeru i krštenje” (str. 171). Duh daje život Crkvi, čuva je da ne pogriješi (cijelu Crkvu!), stanuje s Ocem i Sinom u svakom članu Crkve (str. 171). U tom kontekstu citirani su ulomci saborskih tekstova o Crkvi kao novom Božjem narodu, koji ima svoj temelj u novom savezu s Bogom, sklopljenom u krvi Isusovoj (LG 9 i 16). Među tim citiranim tekstovima nalazi se i onaj iz famoznog br. 9 LG o Crkvi kao mesijanskom narodu, gdje je u sažetku izrečena gotovo sva teologija o Crkvi II. Vatikanskog sabora (str. 193–194): Glava tom narodu je Krist, položaj mu je dostojanstvo i sloboda djece Božje, u čijim je srcima Duh Sveti, zakon mu je ljubav, a svrha kraljevstvo nebesko. Ustanovio ga je Isus Krist, kao zajednicu života, ljubavi i istine, te taj narod ostaje sredstvo u njegovim rukama za otkupljenje cijeloga svijeta (str. 194).

Uz ovaj izvanredno sadržajan saborski ulomak, katekizam donosi obilje elemenata koji upotpunjuju poimanje Crkve kao zajedništva na Božjem životu: Crkva je zajednica koju združuje i prožima milost Kristove vjere i ljubavi, hrani se i jača sakramentom i liturgijom (str. 227), okupljajući se kao obitelj oko zajedničkog stola (str. 157); jedinstvo kršćana je unutarne i duhovno, svi žive u zajedništvu s Ocem i Sinom po milosti Duha Svetoga, što se očituje i na vanjski način (str. 195); krštenje i vjera su bitni za ulazak u Božji narod, milošću Duha postaje se članom Crkve (str. 177). No, odsutno je *sakramentalno poimanje Crkve*, pa vidljiva i duhovna stvarnost ostaju u nepomirenoj napetosti. Katekizam tvrdi da je Isus ustanovio Crkvu (str. 119; 187...), ali ne navodi kada i kako. Poziva se na prethodni katekizam („Radosna vijest”), gdje Isus predaje Petru vrhovnu vlast (str. 192). Službe u Crkvi, kako ih prika-

zuje katekizam, više odgovaraju institucionalno-juridičkom poimanju Crkve kao nejednakom društvu, nego li Crkvi kao zajedništvu duhovnih dobara: Petar dobiva vlast od Isusa „da bude na čelu apostolskog zbora i da bude iznad svih u Crkvi” (str. 191). Pod naslovom „Duh Sveti daje Crkvi svećenike, dakone i redovnike” nema ništa od karizmatičkog karaktera službi u Crkvi, jer svećenici isključivo *imaju vlast* da „u ime Isusovo i po njegovoj milosti naučavaju, posvećuju i vode vjernike” (str. 208), a biskupi „imaju od Boga punu *vlast* sakramenta svećeničkog reda” (str. 209). Odnos Pape, biskupa i svećenika prema Crkvi (tj. prema vjernicima) izražen je juridičkim rječnikom: Papa kao „Kristov namjesnik na zemlji i vidljivi poglavar nad svom Katoličkom Crkvom”... „*upravlja* svim Crkvama na svijetu” (str. 192). Biskup *upravlja* dijecezom (str. 209) kao jedan od nasljednika svetih apostola (str. 192). Govoreći o poslanju Crkve, o misijama, katekizam donosi dva različita stava koja odudaraju jedan od drugoga i izražavaju dvije nepomirene eklesiološke tendencije: juridičku i komunitarnu. Ponajprije tvrdi da je Isus između učenika izabrao Dvanaesticu, prozване apostolima i dao im učiteljsku, svećeničku i pastirsku *vlast*. Slijedi da hijerarhija ima poslanje, a laici trebaju *pomagati* Crkvu (tj. hijerarhiju) u njezinu apostolatu (str. 184). Nakon toga donosi citat iz LG 33: „Apostolat je laika sudjelovanje u samoj spasiteljskoj misiji Crkve, i za taj su apostolat *svi* određeni od samog Gospodina po krštenju i potvrdi”. Saborski tekst dakle uključuje jednakost svih u dostojanstvu i poslanju, što nije slučaj u pojmu Crkve kao nejednakog društva, gdje hijerarhija ima poslanje, a laici tek pomažu. Ostaje dojam da se Pavić u biti nalazi na crti institucionalno-juridičkog poimanja Crkve, pokraj kojega navedeni saborski tekstovi ostaju neuskladeni i zvuče neuvjerljivo.

Ćirilo-metodsko društvo u Zagrebu izdalo je uz spomenute katekizme i prijevod američkog katekizma za odrasle „*Kristova nauka*” (1979). To je jedan od rijetkih katehetskkih priručnika u nas koji na cjelovit način donosi saborski nauk o Crkvi (str. 150–211). Prijevod koji nije tečan, teški rečenični sklopovi te obimnost

djela zacijelo predstavljaju poteškoću da on nade širu upotrebu.

2. Katekizmi u izdanju Glasa koncila

Po završetku II. Vatikanskog sabora 1966. godine, Glas koncila izdaje „Veliki katekizam” u četiri dijela.⁶ Radi se o prijevodu slovenskog katekizma, kojeg su priredili svećenici jastrebarskog dekanata. Razumljivo je da ovi priručnici još ne sadrže nauk o Crkvi II. Vatikanskog sabora, jer su izrađeni prije njegova završetka, nego se uglavnom nalaze na crti ekleziologije „Mystici Corporis” Pija XII iz 1943. godine. Izuzetak je katekizam br. IV „Kratka povijest Katoličke Crkve”, koji – tumačeći biskupski kolegij – citira *Gaudium et spes* 22–23, i govoreći o misijama AG 36.

Drugi katekizam „O Crkvi i sakramentima” razlikuje nekoliko faza u pojavi Crkve: A) *Isus pripravlja osnivanje Crkve* okupljajući učenike, birajući između njih Dvanaesticu, koje odgađa za službu naviještanja Evandjelja, obećajući im „veliku vlast” i pomoć Duha Svetoga te određujući Petra za apostolskog prvaka, uz obećanje da će ga učiniti vrhovnim poglavarom Crkve (str. 3); B) Crkvu je *Isus utemeljio* svojom smrću na križu, gdje kao predstavnik svih ljudi sklapa za sve ljude novi i vječni savez s Bogom, te je Crkva rođena iz probodenog boka Isusova (str. 4). C) Nakon uskrsnuća, *Isus dovršava osnivanje Crkve* predajući apostolima trostruku službu (ne vlast!): učiteljsku, svećeničku i pastirsku, postavljajući Petra za vrhovnog poglavara Crkve i vidljivo je objavljujući svim narodima na dan Duhova (str. 5–6). Tako je s obzirom na Crkvu povezano djelo povijesnog i uskrslog Isusa, oslobađajući ekleziologiju jednostranosti, dugovanih poimanju Krista kao ustanovitelja ili utemeljitelja Crkve. Katekizam naglašava da „Crkvu sačinjavaju poglavari i vjernici, zato je izvana slična ostalim društvenim organizacijama” (str. 7), no ona je mnogo više: Kristovo otajstveno tijelo. Crkva, stoga, ne živi isključivo od volje povijesnog Isusa. Uskrsli Krist, koji je na nebu, povezuje vjernike sa sobom i međusobno, on uzdržava Crkvu, vodi je i daje joj život. Ono što je duša u tijelu, to je Duh Sveti u Crkvi: snaga koja

objedinjuje sve udove tijela Kristova u jedno (str. 7–8).

Sve pozitivne vrijednosti po kojima „Mystici Corporis” prevladava čisto društveno poimanje Crkve, nalazimo u ovom katekizmu, no tu su i nedostaci te enciklike. Crkva kao Tijelo Kristovo, shvaćena je ponajprije organološki a ne otajstveno, te vidljivo-duhovni elementi ne tvore jednu jedinstvenu stvarnost. Prevladava naglasak na vidljivom elementu, pa identifikaciju Crkve i Krista prati identifikacija Crkve i hijerarhije. Katekizam, npr. tvrdi da je „Isus osnovao Crkvu da vodi ljude u vječno blaženstvo” (str. 4 i 8). „Crkva vodi ljude u vječno blaženstvo tako da njezini poglavari izvršuju trostruku službu i zato mora uvijek imati poglavare” (str. 8). Nasljednici apostola su biskupi na čelu s Papom koji „izvršuju trostruku službu: učiteljsku, svećeničku i pastirsku (ili upravnu)” (str. 9). Katekizam u naslovima tvrdi da „Crkva naviješta Isusovu nauku” (str. 10), „Crkva vrši svećeničku službu” (str. 13), „Crkva nas vodi” (str. 16). Iz tekstova koji slijede ispod tih naslova proizlazi međutim, da se ne radi o općem svećeništvu, proroštvu i kraljevstvu svih vjernika o kojem govori II. Vatikanski sabor (LG 10–12; 34–36), nego je Crkva i tu hijerarhija. Nadalje, Crkva je jedna zato što ju je Isus ustanovio jednu „i dao joj jednog vrhovnog poglavara” (str. 18). Za jedinstvo Crkve nije dakle presudan duhovni, nego vidljivo-hijerarhijski element.

Uz spomenute katekizme, Glas koncila je priređivao i različitu prigodnu građu u svrhu „Vjeronaučnih olimpijada Maloga koncila”, koju je zatim izdao u nekoliko knjižica. Sam autor te građe tvrdi da se ne radi o katekizmina niti o gotovim nacrtima za vjeronaučni rad (Mali ključ Biblije, str. 5) te kao takovi nisu za-

⁶ Veliki katekizam I. dio. O Bogu i našem spasenju. Za učenike V razreda osnovne škole. 4. nepromijenjeno izdanje, Zagreb 1968; Veliki katekizam II dio. O Crkvi i Sakramentima, Zagreb 1966; Veliki katekizam III dio. Božje i crkvene zapovijedi. Za učenike VII razreda osnovne škole. 2. izdanje, Zagreb 1967; Veliki katekizam IV dio. Kratka povijest Katoličke Crkve. Uzori i borbe. Za učenike VIII razreda osnovne škole, Zagreb 1969.

nimljivi za naše istraživanje. Spomenimo tek da je ograničena svrha te građe uvjetovala za cijelo i ograničeno poimanje Crkve. Tako se npr. „Mali ključ Biblije” ograničio na biblijsku temu oslobođenja, gdje je dosljedno Crkva zajednica oslobođenih koja oslobađa. U različitim prikazima prvokršćanske zajednice u Djelima apostolskim pokušava pronaći isključivo ovaj model Crkve, ali ne bez rizika da se biblijskim tekstovima dade drugo značenje nego li ga oni imaju. „Mali ključ povijesti Crkve u Hrvata” opredijelio se pak isključivo za poimanje Crkve kao *Tijela Kristova*, koje ima poslužiti kao teološki temelj ideji utjelovljenja Katoličke Crkve u hrvatskom narodu. Takova opredjeljenja nose sa sobom opasnost da jedna teološka tvrdnja dobije ideološke predznake.⁷ Za svaki ekleziološki pokušaj ostaje instruktivan načelni stav II. Vatikanskog sabora koji se ne opredjeljuje ni za koju definiciju Crkve, nego različitim slikama opisuje otajstvo Crkve u njegovim različitim vidovima.

3. Katekizmi Kršćanske sadašnjosti

1. U prvu grupu KS-ovih katekizama stavljamo prijevod četiriju austrijskih priručnika za vjeronauk.⁸

a) *Katekizam br. 3* ne bavi se posebice temom Crkve, no ona u njemu nije odsutna. Obrađuje izlazak iz Egipta pod naslovom „Božji narod Izrael i njegov vođa Mojsije” (str. 23) na koji se sasvim logički nadovezuje naslov „Isus Krist je vođa novog Božjeg naroda” (str. 57). Katekizam, dakle ide, za tim da istakne Crkvu kao *narod Božji*, kojemu je Isus Krist vođa. Značajno je da katekizam, ocrtavajući Crkvu kao narod Božji, ne polazi od iskustva pripadnosti nekom *društvu* (narodu) nego od *obitelji*: kao što postoji ljudska obitelj, postoji i Crkva kao Božja obitelj (str. 70–74); kao što ljudska obitelj ima svoju kuću, tako i Crkva kao Božja obitelj ima svoju kuću (str. 91); kao što obitelj živi svoje najdublje zajedništvo za obiteljskim stolom, tako je i Crkva obitelj za euharistijskim stolom (str. 74); kao što u obitelji članovi pripadaju jedni drugima, tako i u Crkvi (str. 102)... I premda katekizmu nedostaju saborski naglasci o Crkvi kao narodu Božjem,

on je vrlo dobro polazište u odgoju djece trećega razreda osnovne škole za shvaćanje i življenje svoje crkvenosti kao zajedništva.⁹

b) *Katekizam br. 4*. Na temelju Abrahamove povijesti i njegove vjere, te na temelju Isusova života, bavi se pitanjem *osobnog* vjerničkog života, upućujući u sakramenat pomirenja i euharistije. Eklezijalnost vjere i sakramenata je tu gotovo odsutna: obrađuje se osobna vjera, osobna molitva, osobna moralnost. U razlaganju Deset zapovijedi Božjih manjka, kako starozavjetna, tako novozavjetna komunitarna dimenzija, svijest da su one dane narodu kao znak—pravila saveza (zajedništvo!). Ostajući u paraleli sa savezom kojega Bog sklapa s Abrahamom, krst je prvotno savez kojega Bog sklapa sa mnom osobno (str. 74, 112). Euharistija jest slavlje naroda Božjeg (str. 32–34), ali stavljena u okvir treće zapovijedi dobiva moralistički prizvuk. Općenito, u ovom katekizmu nedostaje atmosfera Crkve kao obiteljske zajednice, koju susrećemo u prethodnom katekizmu.

Pričajući ulomke povijesti prvokršćanske zajednice iz Djela apostolskih, katekizam se dotiče i direktnije teme Crkve. U vezi događaja oslobođenja Petra iz tamnice, neočekivano pre-

⁷ Npr. usporedba između euharistijskog Tijela Kristova, koje je cijelo prisutno u svakom razlomljenom komadiću hostije, s eklezijalnim tijelom Kristovim, koje bi bilo prisutno u dvojici—trojici okupljenih katolika kao cijelo Tijelo Kristovo (str. 12), teološki je teško održiva. Među dvojicom—trojicom katolika prisutan je zacijelo Krist, ali još ne Crkva. Ta ista slika razlomljene hostije na dijelove u kojima je prisutno cijelo Tijelo Kristovo nije manje problematična, primijenjena na univerzalnu Crkvu i Crkvu u jednom narodu. „Crkva na cijelom svijetu jedno je Tijelo Kristovo, kaže priručnik. Crkva u okvirima jednog naroda, npr. Katolička crkva u Hrvata, također je cijelo Tijelo Kristovo” (str. 11). Po kojem je to kriteriju Crkva u jednom narodu cijelo Tijelo Kristovo? Očita je tu opasnost gubitka teološkog kriterija te nacionalne granice mogu lako postati mjerodavne za ostvarivanje cjelovitosti Crkve kao Tijela Kristova.

⁸ Katekizam 3, KS, Zagreb 1973; Katekizam 4, KS, Zagreb 1973; Katekizam 5. Biblija i katekizam. Bog šalje Spasitelja, KS, Zagreb 1973; Katekizam 6, KS, Zagreb 1973.

⁹ Na koncu jednog ovakvog katekizma iznenaduje posljednja stranica pod naslovom „Upoznajmo Crkvu među Hrvatima” (str. 141–142), gdje se radi o čisto formalnom prepoznavanju pojedinih naših katedrala i crkava na priloženim slikama.

lazi na Petra—Stijenu, tvrdeći da ga je Isus proglasio Stijenom Crkve (str. 112—113). Slijedi zatim tvrdnja: „Biskupi su nasljednici apostola. Petar je bio prvi rimski biskup. Biskup Rima je, dakle, nasljednik apostola Petra. Zovemo ga Papa”. Zatim još jedan neočekivan skok: „Svi vjernici, svećenici, biskupi i Papa – svi smo mi Crkva” (str. 113). Na to se nadovezuje moralizatorsko tumačenje Petrova života: Petar je ostavio sve i pošao za Isusom i bio mu je vjeran do kraja... i ti moraš promijeniti svoj život. Katekizam završava s upoznavanjem naše domaće Crkve, što dakako nije loše. No, nakon prethodno tako siromašno izložene ekleziologije, koja je uglavnom institucionalnog karaktera, ne posreduje teologiju o Crkvi II. Vatikanskog sabora, to upoznavanje zacijelo ostaje od male koristi.

c) *Katekizam br. 5* predstavlja Davida kao poslanika Božjeg, kralja i osloboditelja svoga naroda od Filistejaca. On je tip Isusa Krista, Božjeg poslanika, osloboditelja i Kralja. U okvir Kristova gospodstva (kraljevstva) katekizam smješta i nauk o Crkvi. Uskrsli je Gospodar Crkve, prisutan je tamo gdje ljudi vjeruju u njega i sabrani su u njegovo ime (str. 76). Krist širi svoju kraljevsku vlast u svijetu po apostolskom naviještanju. Šalje im Duha da ih potiče na propovijedanje (str. 80) i stvara život Crkve (str. 82). Na pitanje što je Crkva, katekizam odgovara: „Isus je Kralj novoga Božjeg naroda, on hoće da se ljudi sjedine u kraljevstvu njegova Oca... Isus je uskrsnuo i živi: on je naš kralj, a mi njegov narod. Crkva je Božji narod. Isus djeluje kao Kralj nevidljivo. Svojoj Crkvi šalje Duha Svetoga... Duh Sveti je srce Crkve. On sve oživljuje, sve pokreće: propovijed, misije, službu Božju i djela ljubavi. Duh Sveti nas povezuje s Bogom. Daruje nam neprolazni život i čini nas novim stvorenjem” (str. 82—83). Govoreći zatim o apostolskoj službi Crkve, katekizam kaže da su apostoli poslanici Kristovi, izabrao ih je da naviještaju njegovu riječ, dovede ljude k vjeri i u zajednicu Crkve. Petar je prvak apostola, kao pastir vodi Kristovo stado zajedno s drugim apostolima. Papa mu je nasljednik. Nakon prethodnih uzastopnih tvrdnji da su apostoli poslanici riječi, katekizam proširuje to poslanje: „Biskupi i Papa su nasljedni-

ci apostola. Oni čine sve što su apostoli činili: navješćuju riječ Božju, vode Crkvu i slave s kršćanima euharistiju. Papa je, kao Petrov nasljednik, prvi biskup koji zajedno s ostalim biskupima pase Kristovo stado” (str. 85). Svećenici su suradnici biskupa u njihovoj trostrukoj službi. Biskupi i svećenici su službenici Kristovi i ujedno službenici Crkve (str. 85).

U ovom katekizmu su očite dvije neusklađene ekleziološke tendencije: institucionalna i „duhovna”. Po prvoj, Krist kraljuje kroz *propovijedanje apostola* i njihovih nasljednika. U funkciji tog propovijedanja je i pomoć Duha Svetoga. S druge, pak, strane, *nevidljivo djelovanje* Krista Kralja u Božjem narodu, kojemu je Duh Sveti srce, sve oživljuje i sve pokreće... Glavnu poteškoću u ovom katekizmu predstavlja nizanje biblijskih tekstova, gdje uglavnom iz naslova treba tražiti njihovo teološko značenje, jer redovito nemaju nikakva tumačenja. Ponekad se na biblijski tekst nadovezuju, bez ikakva prijelaza, pojedine teološke tvrdnje, koje nisu s njime u vezi, niti spadaju na nauk Crkve.

2. Drugu grupu KS-ovih katehetskkih priručnika tvore katekizmi naših autora, koje je izradila ekipa PAKS-a i Symbolona. Osvrćemo se na: „Pozvani na gozbu”, „Snagom Duha”, „Pođimo zajedno” te „Put u slobodu”.¹⁰

a) „Pozvani na gozbu” priručnik je pripreve za prvu ispovijed i pričest. Otkriva da postoji puno toga što ljude međusobno dijeli: ratovi, nerazumijevanje, zlo, siromaštvo... i prikazuje kako se Isus bori protiv svega toga, povezuje ljude međusobno i s Bogom, uklapajući u taj kontekst sakrament pomirenja i euharistije, gdje je euharistija prvotno gozba prijatelja i učenika Isusovih. Uvodi tako djecu u otajstvo života. U pozadini se nazire Crkva kao zajednica koja živi radost, razumijevanje, ljubav, međusobnu povezanost, međusobno prijateljstvo s Isusom. Sve to nalazi svoj najbolji izraz u euharistijskoj gozbi.

¹⁰ Pozvani na gozbu. Prva ispovijed i pričest, KS, Zagreb 1976; Snagom Duha. Uvođenje u vjeru i život kršćanske zajednice. Priprava za sakrament potvrde (krizmu). VII. izdanje, KS, Zagreb 1984; Pođimo zajedno. Katekizam 5. III. izdanje, KS, Zagreb 1984; Put u slobodu. Katekizam 6, KS, Zagreb 1984.

Razlažući događaj Pedesetnice, katekizam kaže da su mnogi povjerovali Petrovoj propovijedi, dali se krstiti i pridružili se zajednici Isusovih učenika. „Tako je počela nastajati Crkva i počeo se stvarati novi Božji narod okupljen Isusovim Duhom” (str. 96). Katekizam, dakle, uzima Duhove za polazište poimanja Crkve. To ne bi predstavljalo poteškoću, kad se o osnutku Crkve ne bi govorilo polazeći *isključivo* od Duha Svetoga. Nakon izvještaja o Pedesetnici slijedi u „Leksikonu” natuknica „Crkva” gdje se još jednom veli: „Možemo reći da je Crkva *osnovana* na blagdan prvih Duhova kada su apostoli primili Duha Svetoga i kada su se mnogi ljudi pridružili zajednici Isusovih učenika” (str. 99). Ako je Crkva *osnovana* na blagdan Duhova, kako kaže katekizam, nije više jasno koja je uloga Krista, za razliku od uloge Duha, u nastajanju Crkve. Nasuprot kristomonizmu, prisutnom u institucionalno-juridičkom poimanju Crkve, isključivi govor o Duhu Svetom u vezi s Crkvom lako može dovesti do pneumatomonizma. Minimum, koji se ne može mimoći s obzirom na ulogu povijesnog Krista u osnutku (*instituire*) Crkve, jest ustanova Dvanaestorice, koji su – kako kaže Sabor – „klica novog Izraela i izvor svete hijerarhije” (AG 5). Duh Sveti ne osniva Crkvu, nego svojim darovima oživljava i čini djelatnim ono što je Isus zasnovao (*constituire*). U dodatku, katekizam donosi definiciju koja kaže: „Crkva je zajednica svih Isusovih učenika i prijatelja. Crkvu nazivamo i Božjim narodom. Članovima Crkve postajemo krštenjem” (str. 198). Ni iz nje nije vidljiva uloga Krista i Duha u Crkvi, no u daljnjem tumačenju, barem indirektno je naznačena uloga povijesnog Isusa kad se kaže da je on Petra postavio da predvodi zajednicu njegovih učenika i da biskupi, kao nasljednici apostola, stoje na čelu Crkve u različitim pokrajinama (str. 118).

b) „*Snagom Duha*”, priređen prvotno kao priručnik pripreme za sakrament sv. Potvrde, na vrlo dobar način predstavlja taj – i ostale sakramente – kao stvarnosti koje čini Crkva i kroz koje se ona ostvaruje. Stoga, prikazavši Isusa koji djeluje u snazi Duha, oslikava Crkvu kao zajednicu učenika Isusovih koje okuplja Duh Sveti. Polazište je i ovdje Pedesetnica,

blagdan Božjega saveza s izabranim narodom. Savez je vrhunski događaj u Božjem pustinj-skom odgajanju i formiranju raspršenih izraelskih plemena u jedinstveni narod. Slično u okviru Isusova pashalnog otajstva ulazi izlijevanje Duha na dan Pedesetnice kao sastavni dio sklapanja novog saveza između Boga i naroda u krvi Isusovoj i kao bitan elemenat u formiranju novog Božjeg naroda, Crkve. Duh je životvorna objedinjujuća moć koja briše granice među ljudima, okuplja ih sve u jedan novi Božji narod. On je bio unutarnja snaga, pokretač apostola u propovijedanju, a to propovijedanje je poziv upućen svim narodima u zajedništvo koje se zove Crkva Isusa Krista. U tom smislu katekizam kaže: Na prve se Duhove rodila Crkva i započela svoju povijest prenošenja Radosne vijesti kroz sve narode, započela je povijest okupljanja svih ljudi u jedan Narod” (str. 34).

Na Duhove nije dakle *osnovana*, kao u prethodnom katekizmu, nego se *rodila*. Katekizam ostaje dosljedan ovoj liniji te prikazuje Crkvu kao zajedništvo na Božjem životu, kojem služe apostoli svojim propovijedanjem kao i dvadesetvjekovna povijest Crkve. To je povijest novoga Božjeg naroda u kojem Isus Krist snagom svoga Duha, usprkos zlu i grijehu, ostvaruje početke budućeg zajedništva svega u Bogu u nebeskom kraljevstvu. Na taj način, katekizam prikazuje i uključivanje Hrvatskog naroda u novi Božji narod i njegovu trinaestoljetnu povijest, da bi na koncu naglasio kako smo Crkva u prvom redu mi, današnji živi ljudi, koji smo svi kao punopravni članovi Crkve pozvani vršiti poslanje, koje je Isus dao Crkvi (str. 103, 113–115) i na taj način pridonijeti zajedništvu. No ono se rađa, ostvaruje, preporuča i gradi kroz sakramente, a naročito kroz euharistiju. U službi okupljanja i zajedništva Crkve na Božjem životu na poseban način je Papa kao biskup Rima i nasljednik Sv. Petra (str. 110) u zajedništvu s biskupima svijeta (str. 178), čiji su suradnici svećenici (str. 104). Spomenute službe ne razbijaju jedinstvo i jednakost svih u Crkvi nego ga potiču i služe mu. Katekizam u dodatku donosi kratak pregled katoličke vjere, gdje na str. 203–207, na izvanredno dobar način daje kratak sažetak katoličke ekleziologije u duhu II. Vatikanskog sabora.

Katekizam se ne bavi pitanjem osnutka Crkve po povijesnom Isusu, pa se u prvi mah može učiniti da je vrlo blizu pneumatomoništičkom poimanja Crkve, koje prelazi preko onoga što Crkva duguje povijesnom Isusu. No, on navodi sve bitne strukturalne elemente Crkve, ugrađujući ih u pneumatološko-komunitarnu viziju. K tome je kristološko-pneumatološki temelj Crkve našao svoju ravnotežu u sažetku ekleziologije, kojeg katekizam donosi u dodatku. Ipak, spomenimo barem neke poželjne nadopune.

Zacijelo bi komunitarno poimanje Crkve u ovom katekizmu bilo potpunije kad bi se u njem našli koncilski naglasci o Crkvi kao *otajstvenoj stvarnosti*, koja ima svoj izvor, model života i svoju svrhu u *trojstvenom zajedništvu* Božjih osoba. Na ovoj pozadini jasnije bi došla do izražaja *sakramentalnost Crkve*. S njom u vezi je i pitanje pripadnosti i granica Crkve, koje je od izvanredne važnosti za ekumenizam. U svojoj *ekumensko-dijaloškoj* dimenziji, ekleziologija ovog katekizma mogla bi biti također potpunija. Naime, upoznavanju nekršćanskih religija i dijalogu posvećeno je više pažnje (str. 119–131) nego li upoznavanju kršćanskih nekatoličkih zajednica, osobito pravoslavne Crkve, što je za ekumenizam u nas od ne male važnosti. K tome bi ekleziološko značenje Mariologije došlo u katekizmu do izražaja da je stavljena u okvir nauka o Crkvi, kako to čini Sabor.

c) Katekizam „*Pođimo zajedno*” tematski se oslanja na austrijski „Katekizam 5”, ali je u svojoj ekleziologiji izričitiji od njega. Već od samog naslova i od prvih stranica ističe zajedništvo kao osnovnu temu i naglašava da vjeronauk nije jednostavno „naukovanje” nego mu je cilj omogućiti susrete iz kojih se rađa zajedništvo. I to ne bilo kakvo zajedništvo, nego zajedništvo u vjeri i iz vjere. Stoga ponajprije priča povijest praotaca naše vjere Izaka i Jakova, izraelsku vjerničku povijest, Davidovu kraljevsku povijest, povijest Isusova naviještanja kraljevstva nebeskoga, koje ima svoj vrhunac u njegovoj smrti i uskrsnuću. Isus je novi David prorok, kralj i svećenik koji naviješta i stvara novo Kraljevstvo, novi Božji svijet u koji su pozvani svi narodi da postanu jedan Božji narod (str. 105). Katekizam tako otkriva da je Isusovo

naviještanje kraljevstva nebeskog temelj Crkve, odnosno razlog radi kojeg Isus okuplja učenike. Zatim u duhovskom događaju vidi *rođenje* Crkve, povezujući institucionalni kristološki elemenat s pneumatološkim. Vrijedi čuti kako to katekizam kaže: „Crkva – zajednica Isusovih učenika – počela je nastajati još za Isusova života. Klica iz koje se ona razvila bili su već prvi Isusovi učenici, osobito dvanaestorica njegovih apostola na čelu s Petrom kome je Isus obećao da će biti kao stijena na kojoj će sagrađiti svoju Crkvu. No, Crkva je u pravom smislu rođena tek nakon Isusova uskrsnuća – na prve Duhove. Tada su apostoli i drugi učenici – ispunjeni i poneseni svjetlom i snagom Isusova Duha – počeli radosno i hrabro naviještati Radosnu vijest o Isusovu uskrsnuću i njegovu novom Kraljevstvu pripadnicima svih naroda što su se okupili u Jeruzalemu na veliki židovski blagdan Pedesetnice. Tada je nastala prva prava zajednica okupljena Duhom uskrslog Isusa Krista” (str. 152). Ista snaga Duha Isusova, nastavlja katekizam, stvara kršćanske zajednice tijekom dvadesetvjekovne povijesti Crkve, sve do danas. „Crkva – kao zajednica Isusovih učenika, kao veliki izabrani Božji narod – rađa se, živi i preporuča stvaralačkom snagom Duha Svetoga kojega je Uskrsli obećao, darovao i trajno dariva svojim učenicima” (str. 161). To zajedništvo je strukturirano: opća Crkva sastoji se od mjesnih Crkava ili biskupija. Na njezinom čelu su biskupi kao apostolski nasljednici, dok se na čelu opće Crkve nalazi rimski biskup kao nasljednik Sv. Petra, kome je Isus povjerio da bude na čelu apostolskog zbora (str. 161). Svi su članovi kršćanske zajednice pozvani sudjelovati u naviještanju, slavljenju, bratskom služenju, vođenju zajednice, odnosno vršiti službu trostrukog Kristova poslanja, kojeg su postali dionici po krstu i potvrdi: proročkog, svećeničkog i kraljevskog (str. 163–164). Ističe sakramentalni karakter Crkve. „Na euharistiju se okupljamo, euharistiju slavimo i primamo zato da bismo sve više bili ono što smo sakramentom krštenja i potvrde već postali: Kristova zajednica, Božji narod, Kristovo otajstveno Tijelo, Crkva. Da bismo u svom svakidašnjem životu sve više postajali otajstveni vidljivi znak („sakrament”) naviještanja i ostva-

riivanja Božjeg kraljevstva – novoga Božjeg svijeta” (str. 172). Ovdje su sakrament pojedinci u svom svakidašnjem životu no katekizam je blizu saborskoj misli o Crkvi ili – zajednici kao sakramentu – kad zajednici kao sakramentu; kad tvrdi da je ona „veliki vidljivi znak (simbol, sakrament) susreta s uskrsnim Kristom” (str. 172). Za razliku od „Snagom Duha”, ovaj katekizam u „Dodatku” tumači Crkvu polazeći od pojma ekklesia, skupština, sazvana zajednica, opisujući je biblijskim slikama Božjega naroda, Tijela Kristova, kuće Božje, stada kome je Isus pastir, nebeskog Jeruzalema (str. 186).

d) Katekizam „*Put u slobodu*”, kako se u uvodu kaže, na neki je način nastavak katekizma „*Podimo zajedno*”. Tematski se veže i na austrijski „Katekizam 6”, jer poput njega obrađuje izlazak iz Egipta i oslobođenje u Isusu Kristu kao osnovnu temu. Kao i prethodni, i on kroz vjeronaučne susrete ne ide samo za znanjem nego za rastom u vjerničkom zajedništvu (str. 9–13). Za očekivati bi bilo da u okviru osloboditeljske Božje povijesti s Izraelskim narodom, kao plod Isusova osloboditeljskog djela, nađe svoje mjesto u ovom katekizmu i zajednica oslobođenih, novi narod Božji. No, kako u austrijskom „Katekizmu 6”, tako ni u katekizmu „*Put u slobodu*”, temi Crkve nije posvećena ni jedna vjeronaučna jedinica. Umjesto o novom narodu Božjem, „*Put u slobodu*” govori o *novom Božjem svijetu* (str. 164–172, 183, itd.). O Crkvi se govori usputno, u okviru teme o sakramentima (str. 197–206). Tako doznajemo da „Krštenjem na vidljiv (!) način postajemo članovi novoga Božjega naroda. Krštenjem se vidljivo (!) pridružujemo Kristovu mističnom (otajstvenom) Tijelu te postajemo njegovi otajstveni (mistični) `udovi`. Krštenje je kao `vrata` kroz koja na vidljiv (!) način ulazimo u Crkvu, Kristovu zajednicu” (str. 198). Dakle, Crkva je ponajprije zajednica, Božji narod. Krst ima prvotno eklezijalno značenje. Euharistijom se „krštenici i potvrđeni potpuno i savršeno pridružuju Isusu Kristu i njegovoj Crkvi” (str. 199). Izlažući sakrament Sv. Reda, katekizam veli da su snagom sakramenata inicijacije (ne samo krsta!) svi vjernici „punopravni i jednakopravni članovi Crkve” (str.

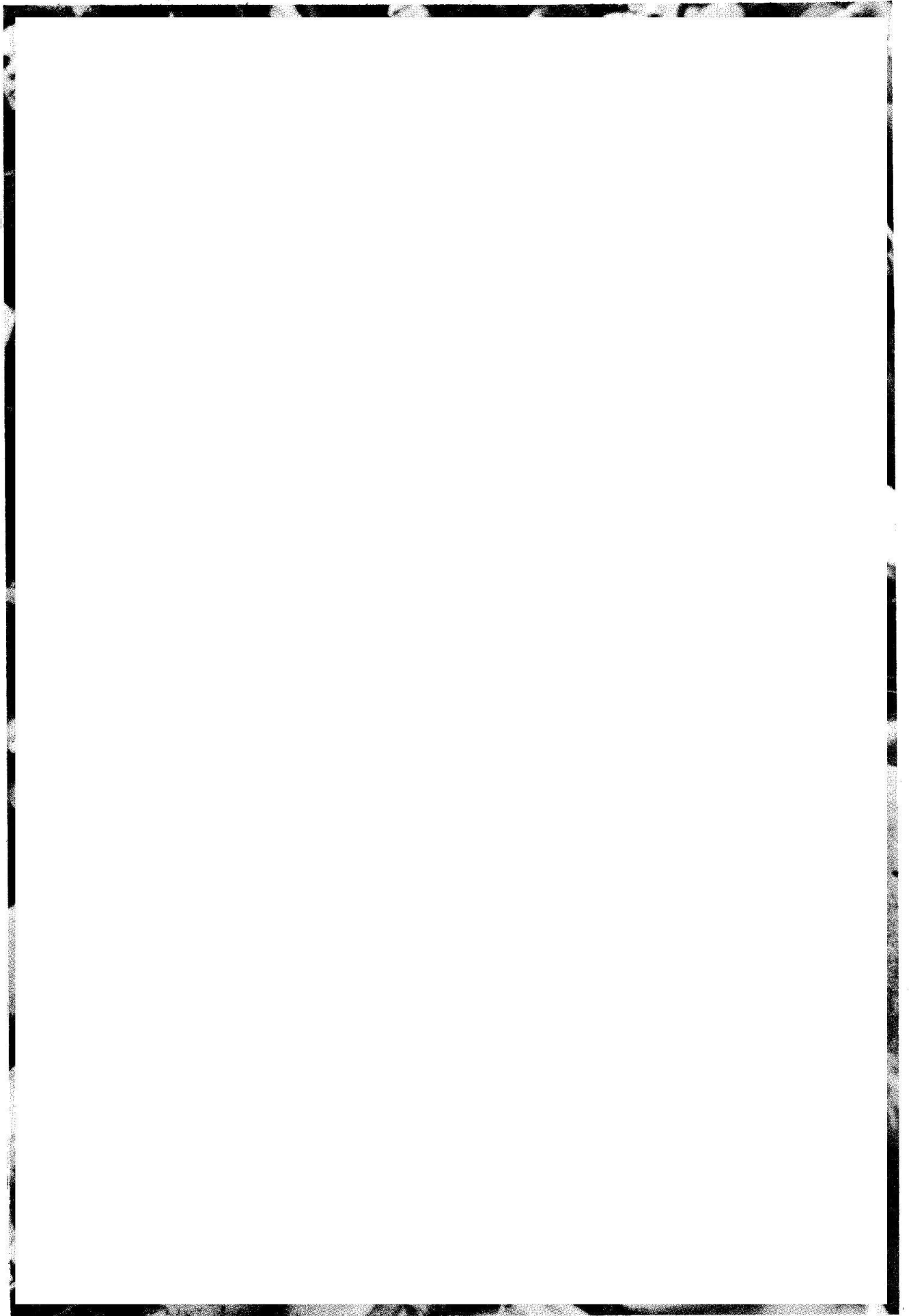
203, 215), svi su postali dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, svi imaju isto poslanje, koje se ostvaruje kroz različite službe. Katekizam nekoliko puta snažno naglašava da je svaki kršćanin pozvan vršiti trostruku službu, opisujući i način na koji se ona konkretno ostvaruje (str. 216–219).

U vršenju te trostruke službe, kaže katekizam, Isus je htio da neki članovi njegove Crkve imaju posebnu ulogu. Ta uloga je već od početka Crkve povjerena biskupima, svećenicima i đakonima podijeljivanjem svetoga Reda, te oni na poseban način postaju vidljivi znak otajstvene prisutnosti Isusa Krista kao učitelja i Glave (Predvodnika) Crkve (str. 203) i nazivaju se „hijerarhija ili hijerarhijskim učiteljima” (str. 217). Tumači zatim o biskupima, njihovom zboru na čijem je čelu rimski biskup, o prezbiterima, kojima se sakramentom sv. Reda „povjerava vlast da u suradnji s biskupom, predvode kršćansku zajednicu” (str. 203), te o đakonima (str. 204). Za informaciju o rođenju Kristove Crkve, katekizam upućuje na „*Podimo zajedno*” (str. 152–160). Konačno, u „*Dodatku*” pod natuknicom „*Crkva*”, katekizam ponavlja istu definiciju Crkve, koju nalazimo u „*Podimo zajedno*” (str. 225).

Na koncu nije na odmet još jednom spomenuti da se u ovom katekizmu naročito doima uzastopno inzistiranje na jednakosti u Crkvi svih vjernika u poslanju. No, valjalo bi u sadržaj i način ostvarivanja tog poslanja jasnije pretočiti saborske vidike o općem proroštvu, svećeništvu i kraljevstvu svih u Crkvi, s teološkim utemeljenjem koje tu nalazimo.

4. Katekizmi o. Stanka Weissgerbera

Katekizmi o. Stanka Weissgerbera „*S Kristom kroz mladost*” za VII. razred osnovne škole i „*S vjerom kroz život*” za VIII. razred polazi od psihosomatskog stanja mladih u 14. i 15. godini života, te im želi pomoći da shvate sami sebe, da pronadu i opredijele se za istinske vrijednosti života, da vladaju sobom, da postanu čvrsti karakteri i dobri moralni kršćani. Dovoljno je pročitati naslove kateheza da se uoči orijentacija katekizma: Upoznaj samoga sebe, Proljeće moga tijela, Želim biti slobodan,



5. Subotički katekizmi

Dečki (djevojke) su tako zagonetni, Zašto je teško držati volan, Zašto klešemo kamen, U školi sportaša, Tajna formula veličine, Plivati usred valova, itd. Katekizam je označen personalizmom i nije mu bliza eklesiološka tema. No, u njem postoje neki eklesiološki elementi.

Tako jedan i drugi katekizam u uvodnoj katehezi govori o braći koja su se opet našla zajedno. Iz vjeronaučne zajednice želi stvoriti „pravu bratsku i sestrinsku zajednicu, obitelj” (II, 1). Ono što snažno veže sve mlade na vjeronauku jest Isus Krist koji je rekao: „Gdje su dvojica ili trojica u moje ime...” (Mt 18,20), tu je Crkva mladih (II,1). Katekizam, dakle, želi graditi zajedništvo koje se živi iz vjere.

Katekizam za VIII. razred u katehezi br. 10 pod naslovom „Milijarda braće” nešto direktnije dotiče pitanje Crkve. „Ja pojedinac – vjernik *trebam društvo istomišljenika*, koji vjeruju, mole kao i ja i zato postoji zajednica Crkve”, kaže katekizam. Hrabriji sam u mnoštvu vjernika, lijepo je kršćanskim očima gledati na svijet u duhovnoj obitelji, Crkvi. Uz ove neteološke razloge za potrebu Crkve, katekizam spominje da je ona tu radi štovanja Boga: „600 milijuna katolika s više od 400.000 svećenika i oko milijun redovnika i redovnica s biskupima i njihovim prvakom Papom zajedno štuju Boga. Zato postoji Crkva”, kaže katekizam. Trudeći se zatim oko kristološke definicije Crkve, katekizam polazi od utjelovljenja, kojemu je cilj otkupljenje, otimanje ljudi zlu i privođenje svih k Ocu, da postane svima brat. „One koji su primili njegovo propovijedanje i povjerovali on okuplja oko sebe u posebnu *zajednicu*, Crkvu. Na nju prenosi sve zasluge svoga života i smrti, sve blago svoje objave, svoj život”. Da dosegne sve ljude tijekom povijesti, Isus proteže trajanje te zajednice na sva vremena, po svoj zemlji. Šalje apostole da naviještaju radosnu vijest svim ljudima i pritjelove se Isusu, ukaleme se kao loza na trs, ugrade kao kamenovi u zgradu i postanu živi članovi Božjega naroda te tako žive tajnoviti život milosti. To je Crkva Katolička, završava katekizam.

Može se reći da je i ovdje Crkva prisutna kao zajedništvo na Božjem životu, kao Božji narod, premda ne u izričitosti i teološkoj utemeljenosti II. Vatikanskog sabora.

Od pet katekizama u izdanju Katehetskog vijeća subotičke biskupije,¹¹ eklesiologijom se nešto šire bavi katekizam pod naslovom „Snagom Duha. Kršćanska punoljetnost” (1979).

U ovom katekizmu polazište govora o Crkvi je Isusova muka i smrt. Smrt Isusova je sklapanje novog saveza između Boga i naroda, sabiranje Židova i pogana u jedan narod, novi Božji narod (str. 43). Zatim, u okviru događaja Pedesetnice, katekizam kaže da Bog šalje u srca vjernih Duha svoga Sina te po njemu svi postaju braća. „Ovo bratsko zajedništvo nazivamo Crkvom. Temelj zajednice Crkve je Isusova nauka. To je istina koju su nam prenijeli Isusovi učenici. Tu istinu apostolski nasljednici, Papa i biskupi dalje prenose i tumače pod vodstvom istoga Duha Svetoga. Ovu Crkvu Duh Sveti posvećuje, čisti i krijepi... Duh Sveti čini od Crkve jedno tijelo” (str. 54).

Ovom, teološki vrlo dobrom polazištu razmišljanja o Crkvi, nedostaje povezanost muke, smrti i uskrsnuća sa slanjem Duha, jer sve to sačinjava jedinstven događaj sklapanja novoga saveza, presudnog za pojavu novog Božjega naroda. Tvrdnju da je temelj Crkve Isusova nauka, a ne Isusova osoba s trostrukim poslanjem, nalazimo još jednom u tumačenju poimanja Crkve po II. Vatikanskom saboru: „Temeljni dokument Sabora (tj. LG) predstavlja Crkvu kao zajednicu Božjega naroda koja je svjetlo svijeta. Crkva je narod Božji i svi se nalazimo na hodočasničkom putu prema nebeskom Ocu. Na tom putu nas poučava i vodi Isusova nauka, a oživljuje njegov Duh, koji je po sakramentima među nama prisutan. Crkva je sakrament Krista u svijetu” (str. 78).

Isusova nauka, kao temelj Crkve, dovodi do suženog poimanja papinske i biskupske službe u katekizmu. Ona je svedena na prenošenje i tumačenje Isusove istine. Izjavljujući zatim da

11 Slavimo s Isusom. Priručnik za prvopričesnike, Subotica 1979; Isusovi prijatelji. Priručnik za drugu vjeronaučnu grupu, Subotica 1979; Snagom Duha. Kršćanska punoljetnost, Subotica 1979; Božja poruka čovjeku. Starozavjetna objava, Subotica 1981; Isus Krist. Novozavjetna objava, Subotica 1982.

„Crkvu vodi Duh Sveti” (str. 54), „sakramentalno” ocrтана пророчка служба Папе и бискупа губи своју вјеродостојност, јер се краљевска (vodstvena) служба придaje једноставно непосредном djelovanju Duha Svetoga. Tvrđnja da је Crkva svjetlost naroda (a ne Krist) те Duh по sakramentima prisutan међу nama, а Crkva да је sakrament Krista u svijetu, u tumačenju saborske ekleziologije, podmeće saborskom učenju teološke netočnosti.

Općenito uzevši, katekizam ostaje nesiguran, pokatkad dvoznačan, s obzirom na sakramentalnost Crkve, osobito službi u njoj. Tako uspoređuje Crkvu s ovozemaljskim carstvima, babilonskim, rimskim, turskim i zaključuje trijumfalistički да ih је Crkva nadživjela (str. 58), kao да Crkva spada na tu razinu по svojoj pojavnosti. S pravom kaže да је Isus osnovaо Crkvu kao *vidljivu zajednicu* time što је pozvao učenike, nazvao ih braćom, neke posebno poučavaо i osposobio за nosioce Radosne vijesti. A zatim, pozivajući se на LG 8, naglašava да је она složena stvarnost, sastavljena od ljudskog i božanskog elementa, vidljivo duhovna, koju се može usporediti s otajstvom utjelovljene Riječi (str. 59). Nakon toga govori о službama u Crkvi, služeći се juridičkim rječnikom: Dva-naestorici је Isus dao vlast opraštati grijehе, propovijedati evanđelje, pretvarati kruh u tijelo... Tu vlast, voditi Božji narod, dijeliti sakramente i poučavati vjernike imaju njihovi nasljednici biskupi, а suradnici su im svećenici i đakoni (str. 60). Petar је proglašen Stijenom, dobio је ključeve, znak učiteljske, veliko-svećeničke i vodstvene vlasti (str. 59, 77). Katekizam ne propušta istaknuti да су svi kršteni pozvani raditi на изградnji Crkve (str. 60, 124). То će napose naglasiti govoreći о sveopćem svećeništvu kao temelju ministerijalnog svećeništva (str. 106–107). No, nije jasno kako povezati nejednakost članova Crkve zbog toga što jedni imaju vlast, i jednakost jednih i drugih u poslanju.

Razlažući о јединstvu Božjega naroda, katekizam ga stavlja на crtu *trojstvenog Božjeg јединства* (str. 62), dajući dojam да је то јединство otajstvena stvarnost. Tvrdeći zatim да том јединstvu služe i pojedine službe u Crkvi: papinska i biskupska, (katekizam) kaže: „Gospodin Isus је ustanovio Crkvu i učinio да она бу-

de uređena kao živi, hijerarhijsko-demokratski organizam” (str. 63). Osim što organološko poimanje Crkve potamnjuje njezino otajstveno značenje, hijerarhijsko-demokratsko uređenje odveć odiše političkim shvaćanjem, nespojivim sa sakramentalnim karakterom hijerarhijske službe u Crkvi.

Manjkavo sakramentalno poimanje Crkve i službi u njoj baca u sjenu dobre katehetske jedinice о Crkvi kao zajednici svetih (66–69), njezinom misijskom poslanju (70–74), eklezijalnoj dimenziji sakramenata, о Mariji – znaku naroda Božjega (82–83)... sve то popraćeno s dosta navoda tekstova II. Vatikanskog sabora, koje је rijetko susresti u drugim katekizmima.

ZAKLJUČAK

Proučavanje ekleziologije u našim katekizmima nije ni iscrpno ni cjelovito, nego је imalo svrhu tek upozoriti sudionike KLJŠ '85. на osnovne linije nauka о Crkvi u tim katekizmima. Za zaključak kažimo tek nekoliko općenitih napomena. Katekizmi, načinjeni kod nas nakon II. Vatikanskog sabora, gotovo u pravilu sadrže saborsko poimanje Crkve kao Božjeg naroda, zajednice. То је očit teološki pomak s obzirom на pretkoncilske katekizme. No, ovo poimanje је počesto više naznačeno nego li razrađeno, па је misao II. Vatikanskog sabora о Crkvi u katekizmima više okvirno i orijentaciono prisutna. Gotovo ni jedan naš katekizam, ili grupa katekizama, ne donosi cjelovito svih pet temeljnih elemenata ekleziologije II. Vat. sabora, što smo ih spomenuli u prvom dijelu. Poštujući postupnost u pristupu vjeronaučnoj građi, pojedine grupe katekizama s pravom ne iznose u svakom priručniku sav sadržaj vjere о Crkvi, nego bi се on trebao naći u svima njima zajedno. Kako neki od njih još nisu svi izrađeni (npr. KS-ovi за osmogodišnju školu), mogao се о njima dati samo djelomičan sud.

Dojam је да i naši noviji katekizmi, kao uostalom i oni načinjeni u svijetu zadnjih 20–30 godina, imaju за polazište egzistencijalnu situaciju vjeroučenika, а за izvor kateheze uglavnom Sveto pismo. То doprinosi direktnijem susretu vjeroučenika s Biblijom kao izvorom vje-

re, neposrednijoj provjeri iskustva današnjeg čovjeka u svjetlu biblijske istine. No, na taj način kateheza ne uspijeva posredovati *cjelovitu vjeru Crkve*, formuliranu u dogmi. Zacijelo, katekizmi nisu i ne mogu biti priručnici sistemske teologije, ali bi se uvijek poštujući postupnost u iznošenju građe, trebali truditi

oko onog sadržaja vjere kojeg je Crkva na temelju *Pisma i Predaje* kao izvora Objave (DV 10), pretočila u dogmu. Kako je nauk II. Vatikanskog sabora obvezatna Predaja Crkve, on bi – ne samo orijentaciono – nego i sadržajno trebao biti potpuniji izvor kateheze i kao takav izričitije prisutan u našim katekizmima.